

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Geneza i podstawy prawne funkcjonowania polskich sądów morskich w Wielkiej Brytanii w latach 1941-1945

Author: Tomasz Szczygieł

Citation style: Szczygieł Tomasz. (2020). Geneza i podstawy prawne funkcjonowania polskich sądów morskich w Wielkiej Brytanii w latach 1941-1945. "Z Dziejów Prawa" (T. 13, (2020) s. 311-331), 10.31261/ZDP.2020.20.22

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

TOMASZ SZCZYGIEŁ

 <https://orcid.org/0000-0002-7017-0000>

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Geneza i podstawy prawne funkcjonowania polskich sądów morskich w Wielkiej Brytanii w latach 1941—1945

Wprowadzenie

Znaczenie funkcjonowania polskich władz na uchodźstwie w okresie drugiej wojny światowej trudno przecenić. Był to niezmiernie ważny fakt, tak z przyczyn politycznych, jak i prawnomiędzynarodowych. Rzeczpospolita Polska pozostawała nadal podmiotem na arenie międzynarodowej, choć jej terytorium znajdowało się pod okupacją, która od samego początku była prowadzona z naruszeniem zasad określonych w IV Konwencji haskiej oraz w stanowiącym do niej załączniku *O prawach i zwyczajach wojny lądowej*¹.

Zapewnienie możliwości działania polskich instytucji na terytorium państw goszczących — najpierw Francji, a następnie Wielkiej Brytanii — to jeden aspekt, ale możliwość sprawowania wymiaru sprawiedliwości na obcym obszarze — to już zupełnie inna kwestia. Okazuje się bowiem, że poza granicami Rzeczypospolitej podczas działań drugiej wojny światowej, na obszarze Wielkiej Brytanii, funkcjonowały jeszcze inne niż sądy wojskowe organy wymiaru sprawiedliwości, które wydawały wyroki „W imieniu Rzeczypospolitej Polskiej”². Były to polskie sądy morskie, których dziejami dotychczas zajmowali

¹ Konwencja dotycząca praw i zwyczajów wojny lądowej. Dz.U. 1927, nr 21, poz. 161.

² Jak ustalił L. Kania, pierwszym polskim sądem wojskowym w Wielkiej Brytanii był Morski Sąd Wojenny, który został zorganizowany rozkazem Naczelnego Wodza z dnia

się przede wszystkim historycy Polskiej Marynarki Handlowej. Za prekursora tego tematu należy uznać Jana Kazimierza Sawickiego³. Ostatnio kwestia sądów morskich w Wielkiej Brytanii pojawiła się w pracy autorstwa Bogusława Banaszaka i Grzegorza Kulki⁴. Brakuje jednak pracy o charakterze prawnohistorycznym. Oprócz podstaw prawnych, które wymagają szerszego ujęcia, istnieją również interesujące okoliczności ich powstawania, które są warte zaprezentowania.

Już w połowie 1940 r. rząd polski oraz władze brytyjskie z premierem Winstonem Churchillem na czele zaczęły zdawać sobie sprawę z problemu braku brytyjskiej jurysdykcji karnej względem polskich marynarzy pełniących służbę na statkach pływających pod polską banderą⁵. Co warto podkreślić, dla Zjednoczonego Królestwa był to jeszcze szerszy problem, chodziło bowiem przecież także o innych sojuszników alianckich, których władze i obywatele znaleźli schronienie na Wyspach Brytyjskich (np.: obywatele Danii, Norwegii, Holandii).

Jak ustalił J.K. Sawicki, z inicjatywy Konsulatu Generalnego RP w Londynie odbyła się 19 listopada 1940 r. konferencja polsko-brytyjska⁶. Jej rezultatem była nie tylko zgoda stron co do powołania jurysdykcji sojuszniczej na terytorium brytyjskim, ale także zobowiązanie się delegacji brytyjskiej do podjęcia odpowiednich kroków w tym zakresie, także tych ustawodawczych⁷. Następnie Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP wystąpiło do Ministerstwa Sprawiedliwości RP z inicjatywą podjęcia prac nad utworzeniem polskich sądów morskich. W dniu 19 lutego 1941 r. odbyła się międzyministerialna konferencja zwołana przez MSZ z udziałem m.in.: prof. Stefana Glasera z Ministerstwa Sprawiedliwości, Tadeusza Gepperta — szefa Polskiego Komitetu Transportowego, Włodzimierza Moderowa — radcy Ministerstwa Skarbu oraz Przemysłu i Handlu, dr. Karola Poznańskiego — konsula generalnego RP w Londynie i Michała hr. Potulickiego z Ambasady RP w Londynie⁸. Postanowiono przygotować ogólny zakres ustroju przyszłego polskiego sądownictwa morskiego w Wielkiej Brytanii oraz powołano delegację do prac nad projektem brytyjskiej ustawy o sojuszniczych sądach morskich, w skład której weszli: dr Władysław Kulski — radca Ambasady RP w Londynie oraz Włodzimierz Mo-

30 kwietnia 1940 r. Kolejnym utworzonym sądem wojskowym był Sąd Polowy nr 3 Dowództwa Obozów i Oddziałów Wojsk Polskich, który rozpoczął swoją działalność 29 lipca 1940 r. w Szkocji. Więcej na ten temat zob. L. Kania: *Służba sprawiedliwości w Wojsku Polskim 1795—1945. Organizacja — prawo — ludzie*. Siedlce 2015, s. 320 i nast.

³ J.K. Sawicki: *Polska Marynarka Handlowa (1939—1945)*. T. 1. Gdynia 1992, s. 334—397.

⁴ B. Banaszak, G. Kulka: *Wymiar sprawiedliwości w świetle Konstytucji kwietniowej w okresie II wojny światowej*. „Przegląd Sejmowy” 2015, 2 (127), s. 78—80.

⁵ J.K. Sawicki: *Polska Marynarka Handlowa...*, s. 350.

⁶ Ibidem, s. 335.

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem, s. 351.

derow — radca MSPH. Inne kraje sojusznicze również czynnie zaangażowały się w powstawanie tego aktu⁹.

Zgoda władz brytyjskich została wyrażona w formie ustawowej. Dnia 22 maja 1941 r. — po wcześniejszych konsultacjach z sojusznikami — parlament brytyjski uchwalił *Allied Powers Maritime Courts Bill, 1941. 4 & 5 Geo. 6. Ch. 21*¹⁰.

Warto jednak przytoczyć okoliczności z prac parlamentarnych nad tą ustawą, które rzucają odrobinę „cienia” na pełne zrozumienia i zgody konsultacje polsko-brytyjskie na szczeblu organów i instytucji rządowych. Jeśli chodzi bowiem o sprawę polską, to w trakcie debaty parlamentarnej pojawiło się wiele kontrowersji natury prawnej, w szczególności tych dotyczących rozumienia polskiego obywatelstwa podświadych¹¹. Dały o sobie znać również sympatie i anty-

⁹ Ibidem. Przekład na język polski *Allied Powers Maritime Courts Bill, 1941. 4 & 5 Geo. 6. Ch. 21* ogłoszono w „Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” 1941, nr 6, cz. 2 (Dział Nieurzędowy), s. 37—44, jako Ustawę o sojusznicznych sądach morskich.

¹⁰ J.K. Sawicki: *Polska Marynarka Handlowa...*, s. 351.

¹¹ „Take the case of a man born in Galicia, in 1914. At that time Galicia was part of the Austro-Hungarian Empire. That man was an Austro-Hungarian citizen. That man came to this country, and lived here for a long time. He may have come to this country as a baby. In 1914 Austro-Hungarian nationality disappeared — there is no longer any such thing. Galicia became part of Poland, but all the people living in Galicia or originating from there did not automatically become Polish subjects. Such persons only became Polish subjects if they so elected on or before the date specified by the laws of Poland. None of the people for whom I am now speaking did or ever will so elect for reasons which may be good or bad which I do not propose to discuss here. That man is no longer an Austro-Hungarian subject. He is not a Pole, and he is not a British subject. He is stateless, and there are thousands of such people in this country. There is nothing in the world to prevent the Polish Government from conscripting these people under this Bill for the Polish maritime service [...]. I suggest that there ought to be something in this Bill to make sure that it does not apply to people of this kind. Let me state another case. I have been dealing with people born in those countries and coming to this country at an early age. Let me give another type of case, namely, that of a man born in Vienna who is of Polish parentage. This is an actual case of which I sent particulars to the Secretary of State for War under the other Act. I am not sure that that man was not born in Poland and taken to Vienna at a very early age. At any rate, he lived the whole of his life in Vienna, did not know a word of Polish, had never returned to Poland, had no friends in Poland, no relatives in Poland, and had no communications with Poland of any kind. There came a time, however, when the Germans invaded Austria and transported across Europe thousands of Polish-born persons and deposited them in a kind of no-man's land between Prussia and the Polish frontier. The Poles refused to admit them, and they were right. They said that these people were not their citizens, that they had no obligation towards them, and that they were not going to lend themselves to support acts of Nazi policy in this matter. There they were for nine months, without houses, food, medical attention or anything. One of these men ultimately escaped and came to this country. After some months, under the Allied Forces Act, the Polish authorities arrested him and imprisoned him. He was not a Polish citizen when it was a question of getting into Poland, but he became a Polish citizen when his services were required. If a man, in these circumstances had said, as he did say, that he would serve the Polish cause and that he was willing to do it

patie posłów brytyjskich względem władz Rzeczypospolitej¹². Jeden z posłów o nazwisku Mander powiedział m.in.: „Polacy — bez względu na to, jak wyglądała ich przedwojenna historia — posiadają obecnie rząd oparty na szerokich podstawach i dobrze obrazujący stosunki w kraju, w miarę możliwości w obecnych okolicznościach, a także, że mają oni na czele gen. Sikorskiego, człowieka o b. postępowych poglądach, któremu zależy na tym, aby zasada sprawiedliwości była stosowana w każdej dziedzinie polskiej wspólnoty, bez względu na wiarę i pochodzenie”¹³. W mniej przychylnym tonie wypowiadał się poseł Gallacher. Podkreślił on bowiem, że „Ustawa ta [*Allied Powers Maritime Courts Bill* — T.Sz.] da Polskiemu Rządowi narodową suwerenność. Był on rządem faszystowskim i trybunał będzie musiał zostać stworzony według ich konstytucji. Zanim Hitler doszedł do władzy był Rząd Polski sławny z powodu swego antysemityzmu i swego antysemitckiego programu oraz z powodu niesłychanego ubóstwa swych robotników i chłopów”¹⁴. W obronie Polski wystąpił poseł Gordon MacDonald, który podkreślił, że ustawa musi być przyjęta, bo takie są realia wojny i żadne sympatie czy przekonania o dyktatorskim charakterze tych czy innych rządów nie mogą mieć znaczenia¹⁵. Gallacher jednak pozosta-

in the British Army, but not in the Polish Army, was he taking an unreasonable view? In this Bill there is nothing to prevent countless numbers of people of that kind being conscripted by the Poles to serve in the Polish Forces. Cannot something be done about that?”. Stenogram z obrad Parlamentu brytyjskiego z dnia 13.05.1941 r., <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1941/may/13/allied-powers-maritime-courts-bill> [dostęp: 29.01.2020 r.].

¹² Streszczenie (tłumaczenie) przedmiotu rozprawy drugiego czytania (13.V.41) projektu ustawy o wprowadzeniu sądów morskich poszczególnych państw alianckich. Ministerstwo Informacji i Dokumentacji 971/41/Wiad. Londyn, dnia 28 maja 1941 roku, s. 1—10. Archiwum Akt Nowych, Ministerstwo Sprawiedliwości [dalej: AAN, MS] Rządu RP (emigracyjnego) w Londynie. Dział karno-sądowy, sygn. 18.

¹³ Ibidem, s. 1—2: „I know there have been a certain amount of criticism, but I do not believe it is well-based. I think that, for instance the Poles, whatever their history may have been before the war, have at present a very broad-based and representative Government, as far as they can possibly get one together in present circumstances, and that they have at their head, in General Sikorsky, a man with a very progressive outlook, who is anxious to see justice done to every section of the Polish community, irrespective of creed or race. I believe that the same thing applies to the other Governments, too”.

¹⁴ Ibidem, s. 5: „This Bill will give the Polish Government national sovereignty. They were merely a Fascist Government, and the court will have to be set up according to their Constitution. Before Hitler came to power they were notorious for their anti-Semitism and anti-Semitic programme and for the unspeakable poverty of the masses of their workers and peasants. Are we to put their seamen, without any consideration for their unions, under the control of this Government?”.

¹⁵ „This Bill is the inevitable outcome of the way this war has gone. I am not prepared to take the line of my hon. Friend the Member for West Fife (Mr. Gallacher). If his attitude were sympathetic to the Governments concerned, it would be different. He objects to the Polish Government having these powers because he considers the Polish Government to be a dictatorship such as he does not like. You could not get a Bill to say, We shall exclude those Governments

wał nieugięty. Powiedział: „Nie lubię Rządu Polskiego. Mam najwyższy szacunek i współczucie dla Narodu Polskiego, który tak bohatersko walczył przeciw niemieckiemu zaborcy [...]. Rząd Polski składa się z ludzi, którzy uciekli na początku i opuścili swoich współrodaków”¹⁶. Wiceprzewodniczący posiedzenia wystąpił w obronie Polski, podkreślając, że niedopuszczalne jest wypowiedanie tego rodzaju epitetów pod adresem kraju sojusznika Wielkiej Brytanii¹⁷.

Należy zauważyć, że poseł Gallacher w ogóle był przeciwko sądom morskim oraz nie uznawał pełnej podmiotowości rządów państw sojusznicznych na uchodźstwie. Warto przytoczyć fragmenty jego wypowiedzi w oryginale: „I am absolutely opposed [...] to the setting-up of these courts, and I cannot understand for the life of me why Members of the Labour movement have not made an energetic fight against the Bill [...]. I am not trying to idealise British legal procedure or British shipping conditions, but I do not accept the bona fides of any of these so-called Governments in this country”¹⁸.

Niezależnie od wskazanych wyżej osobistych antypatii posła Gallachera, Bill o morskich sądach państw sojusznicznych został uchwalony. Chociaż rząd Wielkiej Brytanii zgodził się, aby na jego terytorium sądy te sprawowały jurysdykcję w sprawach karnych, to jednak wyraźnie zaznaczył, że jest to rozwiązanie tymczasowe — „w czasie obowiązywania tej ustawy (1)”; że wykluczona jest podsądność obywateli brytyjskich (2), oraz że uprzednie skazanie przez jakikolwiek sąd brytyjski wyklucza możliwość orzekania przez sojuszniczny sąd morski (3)¹⁹. Istotnym postanowieniem *Billu* było również to, że sojuszniczne sądy morskie miały opierać swoją organizację i tryb procedowania na przepisach danego państwa, z zastrzeżeń odmienności wynikających z tej

because their complexion does not suit us and is not acceptable, and we shall include the others because it is”. Ibidem.

¹⁶ Ibidem, s. 10: „I do not like the Polish Government. I have the greatest respect and sympathy and admiration for the Polish people, who put such a heroic fight against their German captors [...]. These Governments are what the Americans call »boloney«. The Polish Government are the people who ran away at the beginning and deserted their people”. Stenogram z obrad Parlamentu brytyjskiego z dnia 15.05.1941 r., ALLIED POWERS (MARITIME COURTS) BILL. HC Deb 15 May 1941 vol. 371 cc1268—357, https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1941/may/15/allied-powers-maritime-courts-bill#column_1293 [dostęp: 29.01.2020 r.].

¹⁷ „It is not allowable to use opprobrious epithets against a Government with which this country is in amity”. Stenogram z obrad Parlamentu brytyjskiego z dnia 15.05.1941 r., ALLIED POWERS (MARITIME COURTS) BILL. HC Deb 15 May 1941 vol. 371 cc1268—357, https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1941/may/15/allied-powers-maritime-courts-bill#column_1293 [dostęp: 29.01.2020 r.].

¹⁸ Stenogram z posiedzenia Parlamentu brytyjskiego HC Deb 15 May 1941 vol. 371 cc1268—357, https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1941/may/15/allied-powers-maritime-courts-bill#column_1293 [dostęp: 29.01.2020 r.].

¹⁹ Ustawa o sojusznicznych sądach morskich. *Allied Powers Maritime Courts Bill, 1941*. 4 & 5 Geo. 6. Ch. 21, s. 37—38. Dz.Ustaw Londyn 1941, nr 6, cz. 2 (Dział Neurzędowy).

ustawy (1.3)²⁰. Przepisy o sądach morskich nie mogły mieć zastosowania do czynów popełnionych przed ich wejściem w życie (2.1) oraz takich, które już zostały osądzone przez jakikolwiek sąd brytyjski (2.3)²¹.

I choć sprawdzilo się do pewnego stopnia przewidywanie posła Gallachera, że uchwalona ustawa „da Polskiemu Rządowi narodową suwerenność”, to jednak ta suwerenność nie tylko była ograniczona przez tymczasowość obowiązywania tej ustawy²² i konieczność wykonalności postanowień i orzeczeń przez władze brytyjskie (6.1²³ oraz 8.1²⁴ i 8.4²⁵), lecz także przez wyłączność sądownictwa brytyjskiego w sprawach obywateli brytyjskich (2.1²⁶ oraz 4.1—2²⁷) oraz kontrolę

²⁰ „Bez ujmy dla przepisów niniejszej ustawy Sądy Morskie danego Państwa będą utworzone, a praktyka tych sądów i postępowanie przed nimi będzie normowane zgodnie z przepisami prawnymi tego Państwa”. Ibidem, s. 38.

²¹ „Sąd Morski nie ma prawa sądenia działania lub zaniechania popełnionego przed wydaniem niniejszej ustawy, z wyjątkiem działania lub zaniechania popełnionego nie dłużej niż sześć miesięcy przed tą datą, a stanowiącego przekroczenie przepisów prawnych danego Państwa, będących już wówczas w mocy. Ten wyjątek nie odnosi się jednak do przekroczeń ustawy o żegludze handlowej i o poborze do marynarki handlowej”. Ibidem.

²² „Każde z Państw, którego niniejsza ustawa dotyczy, ma prawo w czasie mocy obowiązującej tej ustawy utworzyć i utrzymywać w Zjednoczonym Królestwie sądy o nazwie Sądów Morskich, a wykonujące sądownictwo w sprawach karnych, przyznane im niniejszą ustawą”. Ibidem, s. 37.

²³ „Jeżeli Sędzia Pokoju przekona się albo na podstawie zaświadczenia wydanego przez Sąd Morski, albo na podstawie oświadczenia złożonego przez kogokolwiek pod przysięgą, że jakaś osoba ma być przesłuchana w charakterze świadka przed tym Sądem (a to bądź jako świadek oskarżenia, bądź jako świadek obrony), wówczas wezwie on tę osobę, polecając jej stawienie się przed Sądem Morskim w charakterze świadka. Jeżeli Sędzia nabierze przekonania z poprzednio wspomnianych oświadczeń, że nie jest prawdopodobne, by osoba wezwana jako świadek dobrowolnie jawiła się przed Sądem, wówczas może on zamiast wezwania wydać nakaz aresztowania, z poleceniem dostawienia jej do Sądu Morskiego”. Ibidem, s. 39.

²⁴ „Zaświadczenie, wydane w przepisanej formie przez Sąd Morski, a stwierdzające, że Sąd ten skazał jakąś osobę na karę więzienia, albo zlecił jej przytrzymanie czy to z powodu ubliżenia powadze Sądu, czy to aż do ukończenia toczącego się przeciw niej postępowania, jest wystarczającym nakazem przytrzymania tej osoby w jakimkolwiek więzieniu lub innym miejscu odosobnienia w Zjednoczonym Królestwie, przeznaczonym do tego celu przez Sekretarza Stanu w porozumieniu z Rządem tego Państwa, które ten Sąd utworzyło. Takie zaświadczenie jest też wystarczającym nakazem dostawienia tej osoby do takiego więzienia lub miejsca odosobnienia, a w przypadku, gdy ta osoba nie znajduje się jeszcze pod strażą, dla jej schwywania”. Ibidem, s. 40.

²⁵ „Grzywna nałożona przez Sąd Morski, jak również kwota przysądzona tytułem kosztów postępowania sądowego, a wreszcie suma uznana za przepadłą z powodu niedotrzymania przyrzeczenia złożonego Sądowi może być dochodzona przez Rząd danego Państwa w postępowaniu skróconym (*summarily*), jako roszczenie cywilne, niezależnie od środków prawnych przysługujących mu w myśl jego własnych ustaw”. Ibidem.

²⁶ „Stosownie do przepisów niniejszej ustawy Sąd Morski któregokolwiek z Państw będzie wykonywał sądownictwo nad osobami, niebędącymi obywatelami brytyjskimi, odnośnie działań lub zaniechań stanowiących przestępstwo wedle ustaw tego Państwa, a to [...]”. Ibidem, s. 38.

²⁷ „Działanie lub zaniechanie popełnione po przyjęciu niniejszej ustawy przez obywatela brytyjskiego na statku jakiegoś Państwa stanowi przestępstwo wedle przepisów prawnych

orzeczeń polskich sądów przez brytyjski lub szkocki High Court pod względem ewentualnego naruszenia (przekroczenia) ich właściwości wynikającej z ustawy *Allied Powers Maritime Courts Bill 1941* (11.1—4). Należy jednak zaznaczyć, że ustawodawca brytyjski, stojąc generalnie na gruncie ostateczności i niepodważalności orzeczeń sądów morskich swoich sojuszników, wprowadził prośbę o stwierdzenie naruszenia przez Sąd Morski swojej właściwości (11.2 i 11.4) jako instytucję zupełnie wyjątkową²⁸. Jak ustalił J.K. Sawicki, jej stwierdzenie oznaczało, że wyroki i kary sojuszniczego sądu morskiego były uznawane za niebyłe²⁹. Warto jednak podkreślić, że choć naruszenie właściwości stwierdzał brytyjski High Court, to jednak orzeczenie kasatoryjne wydawał polski Odwoławczy Sąd Morski (art. 26)³⁰.

Powyższe mechanizmy dotyczyły wszystkich utworzonych na podstawie tej ustawy sądów państw sojusznicznych (Belgii, Holandii, Norwegii, Jugosławii i Grecji), a nie tylko Polski.

Dla porównania warto podkreślić, że władze USA odmówiły w ogóle zgody na tworzenie sojusznicznych sądów morskich, nie chcąc ze względów politycznych uznać działania ustaw obcego państwa na swoim terytorium³¹. Dlatego też — pomimo instytucji z pkt. 11.1—4 — brytyjską ustawę *Allied Powers Maritime Courts Bill 1941* należy ocenić pozytywnie.

W związku uchwaleniem przez parlament brytyjski ustawy o sojusznicznych sądach morskich ruszyły w Ministerstwie Sprawiedliwości RP prace nad projektem dekretu o sądach morskich. Na szybkie zakończenie prac nalegał Dział Morski Ministerstwa Skarbu oraz Przemysłu i Handlu, wskazując na pilną potrzebę

Zjednoczonego Królestwa, jeśli taki sam czyn lub zaniechanie popełnione na statku brytyjskim stanowiłoby przestępstwo wedle tych przepisów (4.1). Działanie lub zaniechanie popełnione przez będącego obywatelem brytyjskim kapitana lub członka załogi statku handlowego jakiegos Państwa stanowi przestępstwo wedle przepisów prawnych o żegludze handlowej Zjednoczonego Królestwa, jeżeli takie samo działanie lub zaniechanie popełnione przez kapitana lub członka załogi statku brytyjskiego stanowiłoby przestępstwo wedle tych przepisów (4.2)”. Ibidem.

²⁸ „Jeżeli ktoś twierdzi, że Sąd Morski przekroczył swe uprawnienia nadane mu tą ustawą, odnośnie skazania go za przestępstwo lub ukarania za ublżanie powadze Sądu, wówczas może on za zezwoleniem Sądu Morskiego albo Sądu Wyższego (*High Court*) prosić ten Sąd Wyższy, zgodnie z regulaminem sądowym, o rozstrzygnięcie tej kwestii (11.2). W przypadku stwierdzenia przez Sąd Wyższy (*High Court*), że uprawnienia nadane tą ustawą zostały przekroczone odnośnie przewodu sądowego lub wyroku, całe postępowanie zostanie unieważnione... (11.4)”. Ibidem, s. 42.

²⁹ „W przypadku stwierdzenia przez Sąd Wyższy (*High Court*), że uprawnienia nadane tą ustawą zostały przekroczone odnośnie przewodu sądowego lub wyroku, całe postępowanie zostanie unieważnione (11.4)”. J.K. Sawicki: *Polska Marynarka Handlowa...*, s. 338.

³⁰ „W przypadku gdy brytyjski Sąd Wyższy (*High Court*) uzna na podstawie ust. 2 art. 11 ustawy brytyjskiej, że sąd polski, wydając wyrok, przekroczył swe uprawnienia tego przepisu ustawy brytyjskiej, Odwoławczy Sąd Morski unieważni wyrok”. Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 września 1941 r. o sądach morskich. Dz.Ustaw Londyn nr 6, poz. 13.

³¹ Ibidem, s. 342.

utrzymania dyscypliny na statkach floty handlowej³². Głównym autorem projektu był dyrektor w Ministerstwie Sprawiedliwości prof. Stefan Glaser³³. W prace nad projektem zaangażowani byli także przedstawiciele: Ministerstwa Skarbu oraz Przemysłu i Handlu, Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Ministerstwa Wojny Ambasady RP w Londynie, Związku Kapitanów, Oficerów Pokładowych, Maszynowych i Radiotelegrafistów Polskiej Marynarki Handlowej oraz Koła Zrzeszenia Sędziów i Prokuratorów RP w Londynie³⁴. W pracach wykorzystano projekt o norweskich sądach morskich³⁵. Projekt był konsultowany z zainteresowanymi resortami, a następnie został przedstawiony Radzie Ministrów do uchwalenia. Jak wykazał J.K. Sawicki, zarówno w sferach rządowych, jak i między pracodawcami i pracownikami floty handlowej toczył się ostry spór dotyczący kształtu przyszłego sądownictwa morskiego, jednak dzięki determinacji Ministra Sprawiedliwości Hermana Libermana prace udało się ukończyć³⁶. Na podkreślenie zasługuje jednak fakt, że dyskusja w przedmiocie ustroju sądownictwa morskiego stała się także forum prezentacji poglądów zmierzających do liberalizacji przepisów prawa o ustroju sądów powszechnych oraz okazją do wzmocnienia tym samym gwarancji niezależności sądów i niezawisłości sędziów, o czym szerzej w dalszej części artykułu³⁷.

Polskie sądownictwo morskie zostało powołane na mocy dekretu z dnia 30 września 1941 r. o sądach morskich³⁸. Jednocześnie rząd RP zdecydował o publikacji w dziale nieurzędowym „Dziennika Ustaw” tłumaczenia brytyjskiej ustawy *Allied Powers Maritime Courts Bill 1941*³⁹. Było to posunięcie

³² Pismo Ministerstwa Skarbu oraz Przemysłu i Handlu. Dział Spraw Morskich do prof. S. Glasera z dnia 12 sierpnia 1941 r., nr 474/Mor/41. AAN, MS Rządu RP (emigracyjnego) w Londynie. Dział karno-sądowy, sygn. 18.

³³ J.K. Sawicki podaje, że był to „Stefan Glazer”, a nie Stefan Glaser. Na dokumentach archiwalnych rzeczywiście występuje pisownia „Glazer”, ale nie na wszystkich. Należy przyjąć, że chodzi o prof. Stefana Glasera; zob. Pismo Stefana Glasera z dnia 14 lipca 1941 r. do rady Prezydium Rady Ministrów L. Krajewskiego. Ibidem.

³⁴ Pismo z dnia 24 maja 1941 r. prezesa Komisji Międzyzwiązkowej Związku Kapitanów, Oficerów i Radio-Telegrafistów Polskiej Marynarki Handlowej oraz Centralnej Sekcji Morskiej Związku Zawodowego Transportowców R.P. Alojzego Adamczyka do Ministra Sprawiedliwości oraz rękopis pisma ministra H. Libermana o przedstawieniu projektu dekretu o sądach morskich do konsultacji L. dz. 400/2/41. Ibidem.

³⁵ Order in Council relating to Norwegian Maritime Courts in the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, s. 1—3. Ibidem.

³⁶ Szerzej zob. J.K. Sawicki: *Polska Marynarka Handlowa...*, s. 350—355.

³⁷ Ibidem, s. 356—357.

³⁸ Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 września 1941 r. o sądach morskich. Dz.Ustaw Londyn nr 6, poz. 13.

³⁹ Ustawa o sojuszniczych sądach morskich. *Allied Powers Maritime Courts Bill, 1941. 4 & 5 Geo. 6. Ch. 21*, s. 37—38. Dz.Ustaw Londyn 1941, nr 6, cz. 2 (Dział Nieurzędowy); zob. *Rzeczpospolita Polska czasu wojny. Dziennik Ustaw RP i Monitor Polski 1939—1945*. Red. A.K. Kunert. Warszawa 1995.

całkowicie zrozumiałe, albowiem trudno byłoby wyobrazić sobie stosowanie dekretu z 30 września bez odniesienia do przepisów „ustawy brytyjskiej”, bo tak w myśl tego aktu była określana *Allied Powers Maritime Courts Bill 1941* (art. 1). Tym samym brytyjska ustawa o sojuszniczych sądach morskich stała się pośrednio częścią porządku prawnego Rzeczypospolitej Polskiej, mimo że została ogłoszona w dziale nieurzędowym „Dziennika Ustaw”.

Na podstawie aktu z 30 września 1941 r. zostały utworzone dwa sądy — Sąd Morski i Odwoławczy Sąd Morski (art. 2). Siedzibą tego drugiego był Londyn (art. 3 ust. 2), z kolei siedzibę sądu I instancji miał wyznaczyć Minister Sprawiedliwości. Były nią Londyn (Brook Street 62/64), lecz w zależności o potrzeby sąd ten mógł także orzekać na sesjach wyjazdowych w miastach Glasgow i Liverpool⁴⁰.

Sąd Morski składał się z jednego sędziego, sędziów zapasowych oraz ławników. Jego kierownikiem był sędzia Sądu Morskiego (art. 4). Odwoławczy Sąd Morski składał się z przewodniczącego, dwóch sędziów i sędziów zapasowych. Jego kierownikiem był przewodniczący (art. 5). Sędziów mianował Prezydent Rzeczypospolitej, na wniosek Rady Ministrów przedstawiony przez Ministra Sprawiedliwości, spośród osób posiadających kwalifikacje do zajmowania stanowiska sędziowskiego, zgodnie z art. 82 i 83 Prawa o ustroju sądów powszechnych z 6 lutego 1928 r. (art. 10)⁴¹. Jednym z ostatnich swoich pism, datowanym na dzień przed nagłą śmiercią, minister Herman Liberman zwrócił się wnioskiem z dnia 20 października 1941 r. do Rady Ministrów o wystąpienie do Prezydenta o mianowanie sędziów Sądu Morskiego i Odwoławczego Sądu Morskiego⁴². Organizację Sądów Morskich finalizował jego następcą Karol Popiel.

Dnia 5 listopada 1941 r. Prezydent Rzeczypospolitej mianował na urząd sędziego Sądu Morskiego następujące osoby:

— sędziego Konstantego Makowskiego⁴³ na urząd Przewodniczącego Odwoławczego Sądu Morskiego;

⁴⁰ *Alied Powers (Maritime Courts) Act, 1941. Polish Maritime Courts 2nd January 1942*, s. 1—2. AAN, MS Rządu RP (emigracyjnego) w Londynie. Dział karno-sądowy, sygn. 22; Protokół wizytacji Sądów Morskich w Londynie z dnia 18 września 1942 r., s. 1. AAN, MS Rządu RP (emigracyjnego) w Londynie. Dział karno-sądowy, sygn. 23; rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 grudnia 1941 r. o wykonaniu dekretu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 30 września 1941 r. o Sądach Morskich. Dz.U. 1941, nr 8, poz. 26.

⁴¹ Dz.U.1928, nr 12, poz. 93.

⁴² Należy stwierdzić — wbrew zawartemu w pracy J.K. Sawickiego przekonaniu; por. J.K. Sawicki: *Polska Marynarka Handlowa...*, s. 366 — że sędziów nie nominowała ani nie powoływała Rada Ministrów, a wyłącznie Prezydent Rzeczypospolitej (art. 65), co wynikało wprost z Konstytucji RP z 23 kwietnia 1935 r. Dz.U. 1935, nr 30, poz. 227.

⁴³ „Urodzony 26 października 1894 r. w Warszawie, wyznania rzymskokatolickiego, żona, żona Zofia z Dworzaczeków, dwoje dzieci 9 i 14 lat, rodzina przebywa w kraju, podporucznik rezerwy służby intendentury, włada językami francuskim, niemieckim, rosyjskim i angielskim, od 27 marca 1928 r. sędzia Sądu Powiatowego w Inowrocławiu, od 29 kwietnia 1934 r. sędzia

- sędziego Karola Konwickiego⁴⁴ na urząd sędziego Odwoławczego Sądu Morskiego;
- adwokata Józefa Blocha⁴⁵ na urząd sędziego Odwoławczego Sądu Morskiego;
- sędziego Kazimierza Welina⁴⁶ na urząd sędziego Sądu Morskiego;
- sędziego Franciszka Wójcickiego⁴⁷ na urząd sędziego zapasowego Odwoławczego Sądu Morskiego;

Sądu Okręgowego w Warszawie, od 7 czerwca 1939 r. sędzia Sądu Apelacyjnego w Warszawie; ukończył Wydział Prawa Uniwersytetu Poznańskiego; społecznie pracował na terenie Zrzeszenia Sędziów i Prokuratorów R.P.”. *Życiorys Konstantego Makowskiego*. Wniosek Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 października 1941 r., L.dz. 538/41 w sprawie projektu uchwały Rady Ministrów o przedstawienie Prezydentowi Rzeczypospolitej kandydatów na urzędy sędziowskie sądów morskich, s. 1. AAN, MS Rządu RP (emigracyjnego) w Londynie. Dział karno-sądowy. Organizacja i obsada sądów morskich. Nominacje sędziów i prokuratorów, życiorysy, notatki i korespondencja, sygn. 19.

⁴⁴ „Urodzony 27 września 1890 r. w Mikołajowie, wyznania rzymskokatolickiego, nar. polskiej, żonaty, żona Barbara z Mierkiewiczów, dwoje dzieci 2 i 4 lata, rodzina przebywa w kraju, por. rezerwy, włada językami niemieckim, słabo rosyjskim i angielskim; ukończył Wydział Prawa Uniwersytetu J.K. we Lwowie, odznaczony Medalem Niepodległości; od grudnia 1922 r. aplikacja sądowa w Stryju, od lutego 1926 r. sędzia śledczy w Brzeżanach, od maja 1927 r. podprokurator Sądu Okręgowego w Poznaniu, od roku 1930 sędzia okręgowy w Poznaniu, a ponadto wiceprzewodniczący Wojewódzkiego Urzędu Rozjemczego do spraw Majątkowych Posiadaczy Gospodarstw Wiejskich w Poznaniu”. *Życiorys Henryka Konwickiego*. Ibidem.

⁴⁵ „Urodzony 21 lutego 1889 r. w Łodzi, wyznania ewangelicko-reformowanego, nar. polskiej, wdowiec, jedno dziecko lat 20, por. rezerwy, ukończył Wydział Prawa Uniwersytetu w Petersburgu w roku 1912 oraz kursy konsularne przy M.S.Z. ok. roku 1920, przez cały czas niepodległości Polski adwokat w Warszawie i kilkakrotny członek władz korporacyjnych; autor Kodeksu pracy wydanego w roku 1928, współautor wraz z adw. Kopankiewiczem dzieła pt. *Ubezpieczenia Społeczne*, wydanego w roku 1931; współautor z dr. Guniakiem dzieła pt. *Pracownicze prawo kolejowe*, wydanego w roku 1932, współautor z adw. J. Tomkiewiczem dzieła pt. *Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością* wydanego w roku 1933, autor dzieła *Nowa Ustawa o ubezpieczeniu społecznym, Sądy pracy, Układy zbiorowe* oraz szeregu rozpraw i artykułów w dziedzinie prawa społecznego”. *Życiorys Józefa Blocha*. Ibidem, s. 1—2.

⁴⁶ „Urodzony 22 września 1898 r. w Mrozach, wyznania rzym.-kat., nar. polskiej, żonaty, żona Janina z Ryniewiczów, dwoje dzieci, 2 i 5 lat, rodzina przebywa w kraju, asp. rezerwy; ukończył Wydział Prawa Uniwersytetu J.P. w Warszawie, włada językiem rosyjskim, niemieckim, francuskim, angielskim, odznaczony Medalem Niepodległości, Medalem za Wojnę i Medalem 10-lecia; od 1 lutego 1925 r. aplikacja sądowa, ostatnio sędzia Sądu Okręgowego w Warszawie; co do pracy społecznej, był przewodniczącym Sądu Koleżeńskiego Okręgu Warszawskiego P.O.W”. *Życiorys Kazimierza Welina*. Ibidem, s. 2.

⁴⁷ „Urodzony 27 stycznia 1900 r. w Piotrkowicach, pow. Jędrzejów, woj. kieleckie. wyznania rzym.-kat., nar. polskiej, żonaty, dwoje dzieci w wieku 4.1/2 i 6.1/2; ukończył Wydział Prawa Uniwersytetu J.P. w Warszawie, włada językami francuskim, angielskim; st. strzelec rezerwy; aplikacja sądowa w Warszawie zakończona egzaminem sędziowskim w roku 1928, od marca 1929 r. sędzia okręgowy śledczy w Białymstoku, od roku 1931 wiceprokurator Sądu Okręgowego w Białymstoku, od roku 1934 sędzia okręgowy śledczy w Warszawie, od roku 1938 sędzia apelacyjny śledczy do spraw wyjątkowego znaczenia w Krakowie”. *Życiorys Franciszka Wójcickiego*. Ibidem, s. 2.

- sędziego Feliksa Gadomskiego⁴⁸ na urząd sędziego zapasowego Odwoławczego Sądu Morskiego;
- sędziego Jana Zarzęskiego⁴⁹ na urząd sędziego zapasowego Sądu Morskiego⁵⁰.

Sędziowie składali przysięgę w Ministerstwie Sprawiedliwości. Jej treść była następująca: „Przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu, że na powierzonym urzędzie sędziego przyczyniać się będę w mym zakresie działania ze wszystkich sił do ugruntowania wolności, niepodległości i potęgi Rzeczypospolitej Polskiej, której zawsze wiernie służyć będę i obowiązki urzędu mego spełniać będę gorliwie, sprawiedliwość bezstronnie według mego sumienia i zgodnie z przepisami prawa wymierzać, a tajemnicy urzędowej dochowam”⁵¹.

Przy okazji nominacji sędziowskich doszło do konfliktu między Ministerstwem Sprawiedliwości a Ministerstwem Spraw Wojskowych. Resort sprawiedliwości wystąpił do Sztabu Naczelnego Wodza o odkomenderowanie do Ministerstwa Sprawiedliwości i zwolnienie z czynnej służby wojskowej: ppor. Konstantego Makowskiego, por. Karola Konwickiego, abp. Kazimierza Welina i Antoniego Ostrowskiego⁵². Sztab Naczelnego Wodza odkomenderował K. Makowskiego i K. Konwickiego. Co jednak bardziej interesujące, 12 listopada, a więc tydzień po podpisaniu nominacji sędziego K. Welina przez Prezydenta Rzeczypospolitej, do Ministerstwa Sprawiedliwości wpłynęło pismo Oddziału V Sztabu Naczelnego Wodza z prośbą o „wypowiedzenie się w sprawie wyznaczenia zamiast Welina Kazimierza — por. lotnictwa rez. Dr Cy-

⁴⁸ „Urodzony 25 lipca 1898 r. w Warszawie, wyznania rzym.-kat., nar. polskiej, żona-ty, żona Felicja z Biernackich, dwoje dzieci w wieku 9 i 14 lat, rodzina przebywa w kraju, st. strzelec rezerwy; ukończył Wydział Prawa Uniwersytetu Poznańskiego, włada językiem francuskim, niemieckim, rosyjskim i angielskim; ostatnio sędzia Sądu Okręgowego w Warszawie, społecznie pracował jako sekretarz i członek zarządu Koła Warszawskiego Zrzeszenia Sędziów i Prokuratorów R.P.”. *Życiorys Feliksa Gadomskiego*. Ibidem, s. 2.

⁴⁹ „Urodzony 4 lutego 1905 r. w Krakowie, wyznania rzym.-kat., nar. polskiej, żonaty, żona Maria z Jaworskich, jedno dziecko lat 6, rodzina przebywa w kraju, podpor. rezerwy, ukończył Wydział Prawa U.J. w Krakowie, włada językami: niemiecki, francuski, angielski; Srebrny Krzyż Zasługi; aplikacja sądowa w apelacji krakowskiej zakończona egzaminem sędziowskim w roku 1935, sędzia śledczy w Krakowie i Piotrkowie Trybunalskim, ostatnio Kierownik Sądu w Wadowicach, pracował społecznie jako Prezes Zrzeszenia Asesorów i Aplikantów Sądowych w Krakowie przez 3 lata oraz jako sekretarz wadowickiego Koła Zrzeszenia Sędziów i Prokuratorów R.P.”. *Życiorys Jana Zarzęskiego*. Ibidem, s. 2—3.

⁵⁰ Ibidem, s. 2; J.K. Sawicki: *Polska Marynarka Handlowa...*, s. 366.

⁵¹ Protokół zaprzysiężenia sędziego odwoławczego Sądu Morskiego Józefa Blocha z dnia 2 stycznia 1942 r. AAN, MS Rządu RP (emigracyjnego) w Londynie. Dział karno-sądowy. Organizacja i obsada sądów morskich. Nominacje sędziów i prokuratorów, życiorysy, notatki i korespondencja, sygn. 22.

⁵² Pismo Ministra Sprawiedliwości Henryka Libermana z dnia 21 października 1941 r. (540/41) do sztabu Naczelnego Wodza AAN, MS Rządu RP (emigracyjnego) w Londynie. Dział karno-sądowy. Organizacja i obsada sądów morskich. Nominacje sędziów i prokuratorów, życiorysy, notatki i korespondencja, sygn. 19.

priana Tadeusza”⁵³. W rezultacie tego pisma minister sprawiedliwości Karol Popiel zdecydował się na interwencje u wicepremiera Stanisława Mikołajczyka. W piśmie z dnia 14 listopada 1941 r. minister podkreślił, że tak z przyczyn prawnych (nominacja K. Welina), jak i faktycznych (naleganie władz brytyjskich na uruchomienie sądów) taka sytuacja jest niedopuszczalna⁵⁴. Minister Karol Popiel podkreślił, że postawa Sztabu Naczelnego Wodza szkodzi powadze władz polskich, gdyż inni sojusznicy (Holandia i Norwegia) takie sądy już uruchomili, nadając temu faktowi zrozumiały rozgłos propagandowy⁵⁵. Jak słusznie zauważył J.K. Sawicki, minister K. Popiel nie dopuszczał możliwości utrzymywania zależności sędziów od władz wojskowych⁵⁶. Tak zapewne odebrał „propozycję” kandydatury T. Cypriana.

Oprócz kwestii natury personalnej, pozostawała jeszcze sprawa wynagrodzenia sędziów, prokuratorów i członków personelu pomocniczego sądów morskich. Problem stanowiła również kwestia paszportów dyplomatycznych dla sędziów. Jeśli chodzi o tę pierwszą, to jak wynika z korespondencji pomiędzy Ministerstwem Skarbu a Ministerstwem Sprawiedliwości, resort skarbu zalecał oszczędności. Z kolei Minister Sprawiedliwości zdecydowanie stał na stanowisku, że niezależność materialna stanowi jedną z podstaw niezawisłości sędziów, dlatego opowiadał się za przyznaniem sędziom Odwoławczego Sądu Morskiego uposażenia II grupy⁵⁷. Porównując polskich sędziów z brytyjskimi, otrzymującymi ok. 2000 £ rocznie, minister argumentował, że „nie chciałby poprzez przyznanie nieproporcjonalnie niższego uposażenia sędziom polskim obniżać ich powagi, albowiem uważa, że wysokość uposażenia ma dla niej pewne, acz pośrednie, znaczenie”⁵⁸. Minister Skarbu Przemysłu i Handlu zgodził się z argumentacją resortu sprawiedliwości⁵⁹. W kwestii paszportów wystąpiono z odpowiednim pismem do Ministerstwa Spraw Zagranicznych 13 stycznia 1942 r.

⁵³ Pismo ministra sprawiedliwości Karola Popiela z dnia 14 listopada 1941 r. do wicepremiera Rządu R.P. Stanisława Mikołajczyka (658/41), s. 1—2. Ibidem.

⁵⁴ „Nie sądzę, by niezrozumiałe zresztą dla mnie kunktatorskie postępowanie Oddziału I czy V Sztabu N.W. powodowane było umyślnością działania. Niemniej jednak musi wywołać co najmniej zdziwienie, że mimo przesłania odpisów dekretów nominacyjnych sędziów, mimo pisemnego przedstawiania sprawy kilkakrotnie, telefonicznych i ustnych interwencji oraz mimo niewątpliwej znajomości ustaw w odnośnych działach Sztabu N.W. mógł się zdarzyć wypadek próby o »wyznaczenie« innej osoby w miejsce zamianowanego przez Prezydenta R.P. sędziego?”. Ibidem, s. 2.

⁵⁵ Ibidem.

⁵⁶ J.K. Sawicki: *Polska Marynarka Handlowa...*, s. 366.

⁵⁷ Pismo Ministra Sprawiedliwości do Ministerstwa Skarbu z dnia 30 października 1941 r., 581/41, s. 1—2. AAN, MS Rządu RP (emigracyjnego) w Londynie. Dział karno-sądowy. Organizacja i obsada sądów morskich. Nominacje sędziów i prokuratorów, życiorysy, notatki i korespondencja, sygn. 19.

⁵⁸ Ibidem.

⁵⁹ Pismo Ministra Skarbu i Przemysłu i Handlu z dnia 5 listopada 1941 r., 8488/41/B. Ibidem.

Minister Popiel prosił o pilne załatwienie tej sprawy, zważywszy na zbliżającą się pierwszą sesję wyjazdową Sądu Morskiego w Glasgow⁶⁰. Jako uzasadnienie wniosku o wydanie paszportów dyplomatycznych minister wskazał nie tylko na praktyczne względy ułatwienia w przemieszczaniu się w obrębie szczególnie chronionych stref oraz obszarów imperium brytyjskiego, lecz także na rangę, prestiż urzędu sędziowskiego i ochronę niezawisłości sędziowskiej, której łamanie — w jego ocenie — miało miejsce w przeszłości. Jak bowiem podkreślił, „zamykano oczy na fakt niezaprzeczalny, iż tylko wyodrębnienie i niezawisłość sądownictwa może dać państwu praworządemu pełną sprawiedliwość społeczną. Toteż przywrócenie sądownictwu pełnej odrębności i niezawisłości winno być staraniem wszystkich władz już teraz na wychodźstwie w interesie ogólnym państwowym, bez fałszywie i zazdrośnie pojętych ambicji. Jednym z licznych kroków, które należy uczynić w tym kierunku, będzie posiadanie przez sędziów paszportów dyplomatycznych”⁶¹.

Spór z Oddziałem V Sztabu Generalnego Naczelnego Wodza oraz starania o godne wynagrodzenie i paszporty dyplomatyczne wskazywały dobitnie, że Ministerstwu Sprawiedliwości, a przede wszystkim jego kierownictwu (Herman Liberman, Karol Popiel), zależało na niezależności sądów i niezawisłości sędziów. Z perspektywy dyskusji w parlamencie brytyjskim, poprzedzającej zgodę na powołanie sojusznicznych sądów morskich, należy fakt ten ocenić również jako próbę zaprzeczenia dość krytycznej opinii na temat charakteru polskich władz sanacyjnych.

W ślad za gwarancjami nietykalności (paszporty dyplomatyczne) oraz niezależności finansowej podążały także modyfikacje w zakresie przepisów prawa o ustroju sądów powszechnych. W części ustrojowej dekretu z dnia 30 września 1941 r. został ujęty ważny przepis art. 10 ust. 4 o następującej treści: „Do osób wymienionych w ust. 1 [przewodniczącego, sędziów Odwoławczego Sądu Morskiego, sędziego Sądu Morskiego oraz sędziów zapasowych — T.Sz.] stosuje się odpowiednio przepisy działu II prawa o ustroju sądów powszechnych, **z wyjątkiem przepisów ograniczających zasadę niezawisłości sądownictwa** [podkr. T.Sz.]”. To znamienne podejście, będące krytyką obowiązujących przepisów ustrojowych, bez wątplenia stanowiło rezultat postawy ministra H. Libermana oraz rządu gen. Sikorskiego, który starał się złagodzić przedstawiany obraz polskich rządów sanacyjnych. Jak ustalił J.K. Sawicki, pod tym ogólnym wyłączeniem przepisów naruszających niezawisłość sędziowską, które miały nie obowiązywać w Sądach Morskich, kryły się w szczególności art. 102 § 2

⁶⁰ Pismo Ministra Sprawiedliwości Karola Popiela z dnia 13 stycznia 1942 r., L.dz. 30/42 odpis. AAN, MS Rządu RP (emigracyjnego) w Londynie. Dział karno-sądowy. Otwarcie Polskiego Sądu Morskiego. Przygotowanie i przebieg, sygn. 22.

⁶¹ Ibidem.

pkt c⁶² i art. 110 pkt c⁶³ p.u.s.p, które zezwalały na przeniesienie sędziego na inne stanowisko dla tzw. dobra wymiaru sprawiedliwości oraz przeniesienie w stan spoczynku w tzw. interesie wymiaru sprawiedliwości.

Przy obu sądach morskich działał urząd prokuratorski, odpowiednio prokuratora Sądu Morskiego i prokuratora Odwoławczego Sądu Morskiego (art. 13). Prokuratorów mianował Minister Sprawiedliwości spośród osób posiadających kwalifikacje sędziowskie (art. 14). Na urząd prokuratorów powołani zostali Antoni Ostrowski (przy Sądzie Morskim) i Kazimierz Gielniewski (przy Odwoławczym Sądzie Morskim)⁶⁴. Z kolei prokuratorami zapasowymi zostali odpowiednio dr Leon Sklenerz i Kazimierz Kwiatkowski⁶⁵.

W sądach morskich wprowadzono ławników — dotychczas instytucję wyjątkową w sądownictwie powszechnym II Rzeczypospolitej⁶⁶. Było to niewątpliwie rezultatem oczekiwań Związku Kapitanów, Oficerów Pokładowych, Maszynowych i Radiotelegrafistów Polskiej Marynarki Handlowej. Ławnikiem Sądu Morskiego mógł zostać każdy, kto posiadał obywatelstwo polskie i korzystał w pełni z praw cywilnych i obywatelskich, był nieskazitelnego charakteru, ukończył 30 rok życia, władał językiem polskim w mowie i w piśmie oraz złożył przed Przewodniczącym Odwoławczego Sądu Morskiego przysięgę (art. 7—8)⁶⁷. Warto

⁶² „Mianowanie sędziego na inne stanowisko lub przeniesienie go na inne miejsce służbowe może nastąpić tylko za jego zgodą [...]. § 1. Przepis ten nie dotyczy wypadków przeniesienia: [...] c) dla dobra wymiaru sprawiedliwości lub powagi stanowiska sędziowskiego, na podstawie orzeczenia sądu wyższego, powziętego w składzie trzech sędziów tegoż sądu na posiedzeniu niejawnym na wniosek prezesa sądu właściwego, a w stosunku do prezesa — na wniosek prezesa sądu wyższego, po wysłuchaniu zainteresowanego sędziego, jeżeli na wezwanie się stawi”. Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 lutego 1928 r. — Prawo o ustroju sądów powszechnych. Dz.U. nr 12, poz. 93 z późn. zm.

⁶³ „Sędzia może być przeniesiony w stan spoczynku z urzędu: [...] c) w interesie wymiaru sprawiedliwości, na podstawie orzeczenia sądu wyższego, powziętego w składzie trzech sędziów tegoż sądu na posiedzeniu niejawnym na wniosek prezesa sądu właściwego, a w stosunku do prezesa — na wniosek prezesa sądu wyższego, po wysłuchaniu zainteresowanego sędziego, jeżeli na wezwanie się stawi”. Ibidem.

⁶⁴ Akt mianowania Kazimierza Gielniewskiego na urząd Prokuratora Odwoławczego Sądu Morskiego z dnia 30.10.1941 r., L. dz. 582/41; Akt mianowania Antoniego Ostrowskiego na urząd Prokuratora Sądu Morskiego z dnia 30.10.1941 r., L. dz. 583/41. Ibidem.

⁶⁵ J.K. Sawicki: *Polska Marynarka Handlowa...*, s. 366.

⁶⁶ O ławnikach w sądach pracy zob. art. 12—18 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o sądach pracy (Dz.U. nr 37, poz. 350) oraz G. Szynal: *Polskie sądownictwo pracy w okresie międzywojennym*. „Roczniki Administracji i Prawa” 2016, nr XVI (2), s. 121—130; w sądownictwie wojskowym (T. Szczygieł: *Wojskowe postępowanie karne w II Rzeczypospolitej (1918—1939)*. Katowice 2017, s. 126—131). Na gruncie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 lutego 1928 r. — Prawo o ustroju sądów powszechnych. Dz.U. 1928, nr 12, poz. 93 z późn. zm. zob. art. 209—213 dotyczące sędziów handlowych.

⁶⁷ „Przysięgam, że na powierzonym mi urzędzie ławnika (zastępcy ławnika) Sądu Morskiego będę sumiennie i gorliwie spełniał powierzone mi obowiązki, poświęcając im całą wie-

podkreślić, że regulacja dotycząca statusu ławników, określona w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 grudnia 1941 r., stanowiła istotną nowość, jeśli chodzi o dotychczasowy stan prawny. Wymogi dotyczące ławników sądów morskich wzorowano niewątpliwie na tych dotyczących sędziów handlowych oraz ławników w sądach pracy.

Sąd Morski orzekał w składzie jednego sędziego w sprawach o wykroczeniu, a w sprawach o przestępstwie — w składzie jednego sędziego i dwóch ławników (art. 20). Odwoławczy Sąd Morski rozpoznawał środki odwoławcze (zażalenia i apelacje) w składzie przewodniczącego i dwóch sędziów (art. 21).

Oprócz przepisów ustrojowych, które stanowiły nowość w polskim systemie prawnym, dekret o sądach morskich wprowadzał zmiany w obowiązujących przepisach prawa karnego materialnego. Kara śmierci została zastąpiona karą dożywotniego więzienia (art. 23 ust. 1)⁶⁸. Najniższy wymiar kary więzienia został ustalony na jeden tydzień, a najniższy wymiar kary aresztu za występki — na jeden dzień (art. 23 ust. 2—3)⁶⁹. W przypadkach wyjątkowych, zasługujących na szczególne uwzględnienie, sąd mógł zamiast kary więzienia lub aresztu wymierzyć grzywnę (art. 23 ust. 4). Dekret przewidywał również dostosowane do specyfiki służby na statku rozpoczęcie biegu przedawnienia ścigania. Zgodnie z art. 24 ust. 2 rozpoczynało się ono z chwilą przybycia statku do jednego z portów Zjednoczonego Królestwa. Jak zauważył J.K. Sawicki, mechanizm ten „skutecznie” pozwalał kapitanom statków na „przeoczenie” „wymaganego terminu składania wniosków o ukaranie, a osobie, która miałaby być objęta oskarżeniem, [służył] do natychmiastowego wyokrętowania ze statku”⁷⁰.

Dekret o sądach morskich przewidywał również uregulowania procesowe. O ile bowiem co do zasady obowiązywały przepisy Kodeksu postępowania karnego z 1928 r.⁷¹ (art. 28), o tyle jednak specyfika sądów morskich oraz fakt sprawowania wymiaru sprawiedliwości na obcym terytorium wymagały szeregu modyfikacji⁷². Po pierwsze, postępowanie miało charakter dwuinstan-

dę i doświadczenie, a sprawiedliwość bezstronnie i zgodnie z przepisami prawa oraz zasadami słuszności wymierzał”. §2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 grudnia 1941 r. o wykonaniu dekretu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 30 września 1941 r. o sądach morskich. Dz.U. nr 8, poz. 26.

⁶⁸ B. Banaszak, G. Kulka: *Wymiar sprawiedliwości w świetle Konstytucji kwietniowej...*, s. 79.

⁶⁹ Ibidem.

⁷⁰ J.K. Sawicki: *Polska Marynarka Handlowa...*, s. 360.

⁷¹ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 marca 1928 r. — Kodeks postępowania karnego. Dz.U. 1928, nr 33, poz. 313.

⁷² „W postępowaniu przed Sądem Morskim i przed Odwoławczym Sądem Morskim obowiązują przepisy kodeksu postępowania karnego, jeżeli niniejszy dekret oraz przepisy ustawy brytyjskiej nie stanowią inaczej”. Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 30 września 1941 r. o sądach morskich. Dz.U. nr 6, poz. 13.

cyjny. Orzeczenia Odwoławczego Sądu Morskiego były ostateczne i nie przysługiwał od nich jakikolwiek nadzwyczajny środek zaskarżenia (art. 32). Po drugie, obecność oskarżonego na rozprawie była obowiązkowa (art. 29 ust. 5). W razie konieczności wezwania lub przymusowego sprowadzenia oskarżonego bądź świadka oraz dostarczenia określonego dowodu prokurator przy właściwym Sądzie Morskim lub ten Sąd zwracały się o dokonanie tych czynności do właściwego sądu brytyjskiego (art. 33). Po trzecie, w postępowaniu karnym przed sądami morskimi powództwo cywilne było niedopuszczalne (art. 34). Po czwarte, obrońcami przed sądami morskimi mogły być nie tylko osoby wymienione w art. 86 k.p.k., ale także adwokaci brytyjscy oraz przedstawiciele właściwego związku zawodowego (art. 35). Po piąte, wykonanie orzeczeń sądowych w przedmiocie pozbawienia wolności należało do właściwych władz brytyjskich, natomiast ściąganiem kar grzywny i kosztów sądowych zajmował się prokurator przy Sądzie Morskim, który w zależności od okoliczności sprawy albo występował do właściwych urzędów lub przedsiębiorstw żeglugowych zatrudniających skazanego o ich przymusowe ściągnięcie, albo występował na drogę postępowania cywilnego przed sądem brytyjskim (art. 37—38).

Rząd Wielkiej Brytanii, zgodnie z sekcją 1(4) *Allied Powers Maritime Courts Act. 1941*, obwieścił w prasie urzędowej (w Londynie i Edynburgu) fakt utworzenia przez polskie władze sądów morskich. Ponadto osobnymi okólnikami składy polskich sądów i prokuratur zostały podane do wiadomości wszystkim brytyjskim władzom sądowym, policyjnym i morskim⁷³. W „The Edinburgh Gazette. Published by Authority” z dnia 19 grudnia 1941 r. zostało zamieszczone ogłoszenie następującej treści: „the Secretary of State for the Home Department hereby gives notice, at the request of the Government of Poland, that that Government has established a Maritime Court of First Instance in the United Kingdom for the purposes of the Act. The Court will consist of a presiding judge and other members except in the case in which Polish law provides that a Maritime Court may sit with one judge only. The presiding judge will be Kazimierz Welin or, in his absence, Jan Zarzeski. Other members of the Court will be selected from a panel consisting of the following persons: Stefan Sowka, Rowcisiław Choynowski, Józef Kapol, Jerzy Nagurski and Czesław Antkowiak”⁷⁴.

Inauguracja i uroczyste otwarcie działalności sądów morskich na terenie Wielkiej Brytanii odbyło się 6 stycznia 1942 r. w sali sądowej Middlesex Guildhall w Londynie⁷⁵. Zaproszono wielu znamienitych gości, przedstawicieli

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ Ibidem.

⁷⁵ Pismo J. Zarzęskiego z Ministerstwa Sprawiedliwości z dnia 24 grudnia 1941 r., 806/41, do Ministerstwa Spraw Zagranicznych w sprawie aktualnej listy osób korpusu dyplomatycznego akredytowanych przy Rządzie R.P. w związku z inauguracją sądów morskich 6 stycznia

m.in.: władz brytyjskich (Anthony Eden — minister spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii, Albert Victor Alexander — pierwszy Lord Admiralicji Wielkiej Brytanii); amerykańskich (John Gilbert Winant — ambasador USA w Wielkiej Brytanii); francuskich (prof. Renn Cassin) i belgijskich (M. Albert de Vleeschauwer — minister sprawiedliwości)⁷⁶.

Pierwsza sesja Sądu Morskiego odbyła się 19 stycznia 1942 r. w Glasgow, ale zanim do niej doszło w dniu poprzedzającym to wydarzenie, tj. 18 stycznia, sędzia i prokurator Sądu Morskiego oraz przedstawiciel Ministerstwa Sprawiedliwości udali się z wizytą o charakterze kurtuazyjnym do rektora Uniwersytetu w Glasgow, dziekana Wydziału Prawa, szeryfa Okręgu Lanark, Lorda Provosta Glasgow i polskiego konsula honorowego w Glasgow⁷⁷. Jak wynika z zachowanych relacji z tych wizyt, przedstawiciele polskiego sądownictwa za każdym razem byli witani „ze wzruszającą serdecznością”⁷⁸.

Pierwszej rozprawie Sądu Morskiego towarzyszyła szczególna oprawa. Miejscem rozprawy była sala w budynku High Court w Glasgow. Przebiegowi postępowania sądowego przysłuchiwało się wielu dziennikarzy oraz oficjeli szkockiej magistratury sądowej⁷⁹. Przebieg rozprawy był tłumaczony na język angielski. Na wokandzie znajdowały się dwie sprawy. Jedna była rozpatrywana w składzie jednego sędziego morskiego, a druga przy udziale ławników, z których jeden reprezentował Związek Oficerów, a drugi — Związek Marynarzy Polskiej Marynarki Handlowej⁸⁰.

Przedmiotem rozprawy prowadzonej w składzie jednego sędziego było przekroczenie zakazu palenia papierosów w jednej z części statku, zejście z warty oraz niestosowne zachowanie się wobec oficera pokładowego. Sąd skazał oskarżonego na łączną karę grzywny w wysokości 80 zł, z zamianą w razie nieściągalności na 8 dni aresztu⁸¹. Z kolei w drugiej sprawie, której ciężar gatunkowy zarzucanego czynu uzasadniał skład trzyosobowy, sąd skazał oskarżonego za czynne znieważenie lekarza okrętowego na karę trzech miesięcy aresztu, z warunkowym zawieszeniem wykonania kary na okres dwóch lat⁸².

Polskie sądownictwo morskie w Wielkiej Brytanii funkcjonowało do 17 lipca 1945 r.⁸³ Jego losy oraz kontrowersje związane z dalszym jego funk-

1942 roku. AAN, MS Rządu RP (emigracyjnego) w Londynie. Dział karno-sądowy. Organizacja i obsada sądów morskich. Nominacje sędziów i prokuratorów, życiorysy, notatki i korespondencja, sygn. 19; J.K. Sawicki: *Polska Marynarka Handlowa...*, s. 370.

⁷⁶ Lista gości. AAN, MS Rządu RP (emigracyjnego) w Londynie. Dział karno-sądowy. Otwarcie Polskiego Sądu Morskiego. Przygotowanie i przebieg, sygn. 22.

⁷⁷ Pierwsza sesja Sądu Morskiego w Glasgowie, s. 1—2. Ibidem.

⁷⁸ Ibidem, s. 1.

⁷⁹ Ibidem.

⁸⁰ Ibidem.

⁸¹ Ibidem, s. 1—2.

⁸² Ibidem, s. 2.

⁸³ J.K. Sawicki: *Polska Marynarka Handlowa...*, s. 396.

cjonowaniem przedstawił J.K. Sawicki⁸⁴. Jako postulat badawczy należy jednak wskazać historycznoprawne opracowanie zachowanych akt spraw karnych sądów, których kilkaset przetrwało do naszych czasów. Dopiero wówczas będzie można stwierdzić, że zagadnienie polskiego sądownictwa morskiego w Wielkiej Brytanii w czasie drugiej wojny światowej — z punktu widzenia historycznoprawnego — zostało w znacznym stopniu opracowane. Autor niniejszego tekstu zamierza tego dokonać w najbliższym czasie.

Zakończenie

Nieznany autor relacji z pierwszej sesji Sądu Morskiego, która odbyła się 19 stycznia 1942 r. w Glasgow, napisał: „Pierwsze wyroki Sądu Polskiego ferrowane poza krajem mają historyczne nieledwie znaczenie. Nie tylko bowiem po raz pierwszy w historii sądownictwa polskiego Sąd odbył sesję »wyjazdową« poza granicami Państwa, ale co więcej przez usta sędziego ogłaszającego wyrok na uchodźstwie »W imieniu Rzeczypospolitej Polskiej« świat dowiedział się, że mimo okupowania przez wroga Jej ziemi, Polska jest i żyje, mając Rząd, Armię i niezawisłe Sądy”⁸⁵.

To jakże trafne stwierdzenie oddaje w pełni znaczenie funkcjonowania polskich sądów morskich w Wielkiej Brytanii zarówno dla obrazu funkcjonowania polskich władz na uchodźstwie, jak i przede wszystkich historii polskiego wymiaru sprawiedliwości. Nie tylko bowiem były one przejawem ewolucji międzywojennego prawa karnego, tak procesowego, jak i materialnego, lecz przede wszystkich pierwszym i jedynym momentem w dziejach historii Polski, w którym w sprawach karnych polskich marynarzy marynarki handlowej orzekały specjalne — nieprzewidziane w dotychczasowym prawie — polskie sądy morskie. Po 1945 r. taka sytuacja się już nie powtórzyła. To pokazuje, że polskie sądownictwo morskie, funkcjonujące w Wielkiej Brytanii w latach 1941—1945, było instytucją wyjątkową, której powstanie wymusiły specyficzne warunki okupacji terytorium Rzeczypospolitej z jednej strony, a z drugiej — funkcjonowanie polskich obywateli na statkach pod polską banderą, stanowiące przejaw zwierzchnictwa i suwerenności Rzeczypospolitej.

Trzeba również podkreślić, że okoliczności tworzenia podstaw prawnych funkcjonowania polskiego sądownictwa morskiego w Wielkiej Brytanii były znamienne. Dyskusja w parlamencie brytyjskim była dowodem na krytyczne postrzeganie Polski sanacyjnej za granicą. Z kolei starania kolejnych ministrów

⁸⁴ Ibidem, s. 380—395.

⁸⁵ Pierwsza sesja Sądu Morskiego w Glasgowie, s. 2...

sprawiedliwości władz polskich na uchodźstwie (Libermana, Popiela), tak w zakresie reformy prawa o ustroju sądów powszechnych, jak i zmian w przepisach o ustroju sądów morskich, stanowiły wyraz woli zacierania tego negatywnego obrazu Polski sanacyjnej, co w konsekwencji prowadziło do usunięcia wszelkich przejawów naruszania niezawisłości sędziowskiej.

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Stenogram z obrad Parlamentu brytyjskiego z dnia 13.05.1941 r., <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1941/may/13/allied-powers-maritime-courts-bill> [dostęp: 29.01.2020 r.].
- Stenogram z obrad Parlamentu brytyjskiego z dnia 15.05.1941 r., ALLIED POWERS (MARITIME COURTS) BILL. HC Deb 15 May 1941 vol 371 cc1268—357, https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1941/may/15/allied-powers-maritime-courts-bill#column_1293 [dostęp: 29.01.2020 r.].
- Archiwum Akt Nowych, Ministerstwo Sprawiedliwości Rządu RP (emigracyjnego) w Londynie. Dział karno-sądowy, sygn. 18.
- Archiwum Akt Nowych, Ministerstwo Sprawiedliwości Rządu RP (emigracyjnego) w Londynie. Dział karno-sądowy. Organizacja i obsada sądów morskich. Nominacje sędziów i prokuratorów, życiorysy, notatki i korespondencja, sygn. 19.
- Archiwum Akt Nowych, Ministerstwo Sprawiedliwości Rządu RP (emigracyjnego) w Londynie. Dział karno-sądowy. Otwarcie Polskiego Sądu Morskiego. Przygotowanie i przebieg, sygn. 22.
- Archiwum Akt Nowych, Ministerstwo Sprawiedliwości Rządu RP (emigracyjnego) w Londynie. Dział karno-sądowy, sygn. 23.

Akty prawne

- Konwencja dotycząca praw i zwyczajów wojny lądowej. Dz.U. 1927, nr 21, poz. 161.
- Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r. Dz.U. 1935, nr 30, poz. 227.
- Allied Powers Maritime Courts Bill, 1941. 4 & 5 Geo. 6. Ch. 21* ogłoszono w „Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” z 1941 r., nr 6, cz. 2 (Dział Nieurzędowy), s. 37—44 jako Ustawę o sojusznicznych sądach morskich.
- Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 30 września 1941 r. o sądach morskich. Dz.Ustaw Londyn nr 6, poz. 13.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 lutego 1928 r. — Prawo o ustroju sądów powszechnych. Dz.U. nr 12, poz. 93 z późn. zm.

- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 marca 1928 r. — Kodeks postępowania karnego. Dz.U. 1928, nr 33, poz. 313.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o sądach pracy. Dz.U. nr 37, poz. 350.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. — Kodeks karny. Dz.U. 1932, nr 60, poz. 571.
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 grudnia 1941 r. o wykonaniu dekretu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 30 września 1941 r. o sądach morskich. Dz.U. 1941, nr 8, poz. 26.

Opracowania

- Banaszak B., Kulka G.: *Wymiar sprawiedliwości w świetle Konstytucji kwietniowej w okresie II wojny światowej*. „Przegląd Sejmowy” 2015, 2 (127), s. 78—80.
- Kania L.: *Służba sprawiedliwości w Wojsku Polskim 1795—1945. Organizacja — praca — ludzie*. Siedlce 2015.
- Lityński A.: *Historia prawa Polski Ludowej*. Warszawa 2013.
- Rzeczpospolita Polska czasu wojny. Dziennik Ustaw RP i Monitor Polski 1939—1945*. Red. A.K. Kunert. Warszawa 1995.
- Sawicki J.K.: *Polska Marynarka Handlowa (1939—1945)*. T. 1. Gdynia 1992, s. 360—397.
- Szczygieł T.: *Wojskowe postępowanie karne w II Rzeczypospolitej (1918—1939)*. Katowice 2017.
- Szynał G.: *Polskie sądownictwo pracy w okresie międzywojennym*. „Roczniki Administracji i Prawa” 2016, nr XVI (2), s. 121—130.

Tomasz Szczygieł

Genese und rechtliche Grundlagen der Tätigkeit von polnischen Seegerichten in Großbritannien von 1941 bis 1945

Schlüsselwörter: Seegerichte, Zweite Polnische Republik, Polnische Handelsmarine

Zusammenfassung: Der Artikel stellt die Genese und rechtliche Grundlagen der Tätigkeit von polnischen Seegerichten in Großbritannien in den Jahren 1941 bis 1945 dar. Einen wichtigen Platz in der Studie nehmen die Umstände der Erlassung von *Allied Powers Maritime Courts Act, 1941* und die Auswirkung dieser Norm auf das polnische Recht ein. Darüber hinaus werden die Änderungen des damals geltenden Strafrechts, sowohl des prozessualen als auch des materiellen, thematisiert. Der Autor kommt ferner auf die Hintergründe der Ernennung von Richtern an Seegerichten zu sprechen, sowie auf die Bemühungen der Minister Herman Libermann und Karol Popiel um die Gewährleistung ihrer richterlichen Unabhängigkeit.

Origin and legal basis for the functioning of Polish maritime courts in Great Britain between 1941 and 1945

Keywords: maritime courts, Second Polish Republic, Polish Merchant Navy

Summary: The article presents the genesis and legal basis for the functioning of Polish maritime courts in Great Britain between 1941 and 1945. An important part of the study is dedicated to the circumstances surrounding the enactment of the *Allied Powers Maritime Courts Act* of 1941 and the impact of this regulation on Polish law.

The article presents also changes to the criminal laws then in force, both procedural and substantive.

Further on, the article describes the backstage of the appointment of the judges to the maritime courts as well as the efforts of Ministers Herman Libermann and Karol Popiel to provide them with a guarantee of judicial independence.